

היסטוריה בתוך קניון

בין חנויות מותגים נוצצות בירושלים עומד בית מהודר שנמצא שם כבר יותר מ-120 שנה. קורותיה של משפחת מתיישבים נוצרית מארצות הברית משתלבים בתולדות הנדל"ן הירושלמי. שכיות החמדה של משפחת קלארק | תמר הירדני

כפי שאפשר להתרשם מהתמונה בעמוד 5 שבה נראים בני הזוג הנכבד יושבים בסלון כשעל הספה מימין בתם המשועממת ברנדה שעוד תככב בהמשך סיפורנו.

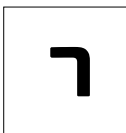
בית מכובד כזה עם ריהוט מתאים עושה רושם של הון מהסוג הישן, אבל האמת היא שהקלארקים פילסו את דרכם לחיי הרווחה בארמון הממילאי בעשר אצבעות ובלא מעט דמעות.

אמריקה בגיא בן הינום

הרברט היה בסך הכל בן תשע כשהוריו הגחמניים ג'ורג' ואלן קלארק החליטו לעזוב ב-1866 את חוותם המשגשגת בניו המפשייר ולנדוד עם חמשת ילדיהם לפלשתינה כדי להגשים את חלומה של קבוצה בת 157 חלוצים נוצרים להקים מושבה אמריקאית ביפו. החלום התנפץ די מהר, בעיקר כשחיידיקים מקומיים חגגו על החלוצים הנלהבים והפילו בהם חללים בזה אחר זה. תוך שבועות אחדים נספו ג'ורג' ושניים מילדיו מכולרה ואלן מוכת היגון נותרה בדד בארץ זרה עם שני בנים ובת. קבוצת החלוצים נפוצה לכל רוח והעסק התמסס לגמרי, אבל שתי משפחות – ובהן שרידי משפחת קלארק – נאחזו בארץ בעקשנות למשך שנים רבות.

הרברט הקט גדל לתפארת והיה לדרך-גומן נחשק – מורה דרך משודרג שידע גם לתרגם מערבית ומתורכית

וב העוברים במתחם אלרוב שדרות ממילא שבירושלים חולפים על פניו מבלי להבחין בו

ככל, ואם מישהו טורח להתייחס אליו זה רק כי הוא נכנס לקנות משהו בגאפ או בגלל שהוא מחפש את השירותים הציבוריים. וזה לא שהוא קטן או בלתי נראה לעין. אדרבה, בית קלארק הוא אחד הבתים הגבוהים והבולטים בממילא, אלא שהראש של האנשים תקוע בחלונות הראווה והם לא מרימים את המבט כדי להתפעל מהאבנים האדומות, מפיתוחי האבן המעלפים, מחלון התלתן הארבע ראשי היפהפה או מהמשקופים האלגנטיים של הבית שעומד שם בשלווה כבר 123 שנה. הרברט וקלורינדה קלארק הקימו את ביתם המהמם בממילא ב-1898, כשהרחוב – שהיה סופה של הדרך הראשית מעזה לירושלים – החל לצבור מעמד של טיימס סקוור לבנטיני שכלל עשרות חנויות, בתי עסק, בנקים, מלונות, סניף דואר ובתי מגורים של עשירים מקומיים. הבית התנשא לגובה ארבע קומות שכולן מחמדי אדריכלות אוריינטליסטית, ונקבעו בו מרפסות יציע לכיוון גיא בן הינום ששפע פעם הוד קדומים. הקלארקים היו כל כך דלוקים על שילובי האבן הירושלמיים באדום לבן בנוסח ממלוכי עד שהותירו את קירות החדרים חשופים לגמרי,

לאן נוסעים?

בית קלארק

בית היסטורי בשכונת ממילא שבירושלים

הרב רט וקלוריןדה קלארק עם שני ילדיהם הצעירים הרברט וברנדה, היחידים ששרדו מתוך שישה, ועם אמו של קלארק אלן בראשית המאה העשרים. הרברט ג'וניור לבוש כילדה כדי לבלבל את מלאך המוות ולהרחיקו מהילד

התמונות באדיבות משפחת קלארק אלא אם צוין אחרת. הן צולמו בשחור לבן ועובדו ונצבעו על ידי תמר הירדני

לו הייתם שואלים את הרברט הוא היה אומר שהמטרה הנעלה ביותר של הבית היא אכלוסו של אוסף העתיקות

הגיעה מהעיר מודנה שבאיטליה. לא ברור איך בדיוק, אבל הזוג התגלגל לירושלים ובה נולדו להם שלושה ילדים שמתו כולם בגיל צעיר. לבסוף, ב-1865, נולדה הבת קלוריןדה, ובהיותה בת 17 בלבד היא נישאה במזל טוב להרברט קלארק. אבל גם לזוג הזה היה מזל נחם בכל הקשור לילדים, ומתוך שישה שנולדו להם ארבעה מתו בזה אחר זה ממחלות ילדות מגוונות שארץ ישראל התברכה בהן באותם ימים. רק שני ילדיהם הצעירים, הרברט ג'וניור שנולד ב-1895 וברנדה שנולדה ארבע שנים אחריו, האריכו ימים.

בית המשפחה הגדול והמפואר בממילא נבנה מלכתחילה למטרות נעלות. קומת המסד למשל הוקדשה למסחר, ונפתחו בה שלוש חנויות גדולות שפנו לרחוב ממילא. הקומות

ללשונות אירופה. בהמשך, בזכות קשריו עם המי ומי המקומיים, הוא נבחר לשמש כנציג של חברת התיירות 'תומס קוק', ומאוחר יותר פתח עם אחיו פרנק סוכנות נסיעות עצמאית בשם 'קלארק'. פרנק ניהל את הביזנס מגיו יורק, בעוד שהרברט שלט ביד רמה בסניף החברה הירושלמי. הצלחתם הייתה מזהירה, ובכסף הרב שהרוויחו קנו האחים אדמות בכל הארץ ובעיקר באזור מודיעין. כל זה שיפר היטב את מצב העו"ש של הרברט בבנק וגם את מעמדו, עד כי לימים זכה לתפקיד סגן הקונסול האמריקאי בפלשתינה, ג'וב שבו החזיק במשך למעלה מעשרים שנה, עד 1910. לקלוריןדה קלארק סיפור חיים שונה ולוט מעט בערפל. אביה היה סוחר בדים מבודפשט, יהודי מומר בשם מקס (משה) אונגר, ואמה פלמירה פאסיני

ארצתם לבד?

'אוסף הרברט קלארק לעתיקות המזרח הקרוב' הוצג במשך למעלה מיובל שנים בימק"א. מזכיר הסניף הירושלמי סיפר כי בשנות השישים הוא קיבל בקשה מיוחדת מהגנרל משה דיין לפתוח בשבילו חלק מהוויטריות כדי שיוכל לצלם את המוצגים מקרוב. למרבה הצער נעלמו אז קרוב לתשעים פריטים, ואלה לא נמצאו מאז ועד היום. ב-1985, כשהתחזקה והשמירה בימק"א החלו להתרופף והם לא יכלו עוד לתחזק כראוי את האוסף, הוא נמכר למיליאדר היהודי מוריס קאהן, וזה תרם אותו לאוניברסיטת ברנדייס שליד בוסטון. משפחת קלארק שמעה רק בדיעבד על המכירה ותהתה על חוצפתו של המוסד למכור אוסף שנמסר לו בנאמנות. בימק"א ביקשו סליחה והסבירו שלא הייתה ברירה ושלא כל האוסף נמכר – חלק מהפריטים הועברו למוזאון רוקפלר ולמוזאון ישראל. הם הוסיפו גם כי המכירה נעשתה על תנאי וכי האוסף אמור לחזור לירושלים לאחר פטירתו של קאהן. נחכה ונראה.

ממצאים רבים מהתקופה הפלאוליתית ומהתקופה הנאוליתית, כלומר מתקופת האבן, מה שאומר הרבה כלי אבן. יתר האוסף, כפי שעולה מהקטלוג הקפדני שניהל קלארק, כלל כ-1,500 כלי חרס מתקופות שונות, 165 חפצי זכוכית, 150 כלים מברונזה, 25 פריטים עשויים בהט, 16 חפצי זהב ועוד קרוב ל-700 מטבעות מכל תקופה וגיל, למעלה ממאה מהם מטבעות יהודיים. האוסף הנפלא הזה, שהכיל כלים, תכשיטים, כלי נשק, חרפושיות ושאר ירקות, הוצג מאחורי ויטרינות זכוכית שפוזרו בחללים גדולים, מה שהפך את בית קלארק בממילא גם למוזאון ולגלריה לעת מצוא.

קלארק לא היה סתם אספן נובוריש שאהב להתפאר באוסף שאין לו מושג מה קורה בו. הוא היה אחד המבנינים הגדולים בעולם בכלי צור מימי האדם הפרהיסטורי, וארכאולוגים נודעים כמו קונרד שיק ושארל קלרמון גנו נהגו להתיעץ אתו באופן קבוע בעניינים מקצועיים. הוא גם פרסם בכתבי עת אירופיים מדעיים נחשבים מאמרים מלומדים בתחום המחקר הארכאולוגי, ובשל כך מוזאונים גדולים בכל העולם

העליונות שנועדו לבני המשפחה כללו ארבעה חדרי שינה מרווחים ומבואת כניסה מפוארת שצופתה בשיש איטלקי מלוטש ונוצץ. כמו בכל משפחה אמריקאית מהמעמד המתאים שולבו בבית חדרים מהודרים בעלי שימוש לא ברור כמו ליבינג רום, פמילי רום, סיטינג רום ודן, שכל אחד מהם היה למעשה מיותר מחמת חברו. לקלארק היה גם מטבח ענק שבו הופקדה טבחית על הארוחות היומיות, ובקומת הגג – שבוטלת מעל הבית עד היום – פעלה מכונת כביסה אמריקאית חדישה שכמוה לא נראה אז בשום מקום אחר בארץ ישראל.

מוזאון בבית

לו הייתם שואלים את הרברט הוא היה אומר שהמטרה הנעלה ביותר של הבית היא אכלוסו של אוסף העתיקות המדהים שלי קיט בילדותו בעמל רב ושרכש בבגרותו בכסף רב מסוחר עתיקות תוך שיטוט בין כפרים ופינות נידחות ברחבי הארץ. האוסף כלל למעלה מ-7,000 פריטים מקוריים שהתגלו בארץ, וחלקם היו נדירים ויקרים ביותר. באוסף היו

קירות בסגנון ממלוכי בשילוב ריהוט דמשקאי ונוף לגיא בן הינום. הרברט, קלוריןדה וברנדה קלארק בסלון בית המשפחה בממילא, 1910

כשפרצו הקרבות ופגזים החלו להתעופף מעל לראשה של קלורינדה הקשישה היא מיהרה לברוח עם סעידיה מהווילה ומצאה מחסה בבית ההארחה של ימק"א

בית קלארק ברחוב ממילא מאותה זווית אך בתקופות שונות: בימי המנדט, בתקופת שטח ההפקר ואחרי איחוד ירושלים

שב-1933 מצאה סוף סוף בית ירושלמי ראוי לאוסף הנחשק – בית ימק"א. בית זה – שנבנה ברחוב ג'וליאן, כיום רחוב דוד המלך, לא רחוק מממילא – פתח בדיוק אז את שעריו אחרי כמעט עשר שנות בנייה. בעלי המוסד הנכבד הציעו לגברת קלארק מקום של כבוד לאוסף לאורך קירות האודיטוריום הנוצץ. הם גם הבטיחו להציב במקום בולט בכניסה לוח נחושת גדול באנגלית עם הכיתוב "אוסף הרברט קלארק לעתיקות המזרח הקרוב", לצד תמונתו של המנחה. קלורינדה הנרגשת הסכימה מיד, ובמשך חודשים ארוכים עמלה על העברת האוסף פריט אחר פריט תחת עינם הפקוחה של ארכאולוגים מנוסים. בטקס חנוכת התצוגה אמרה קלורינדה:

לכבוד הוא לי להציג בימק"א את אוסף העתיקות בשמו של בעלי המנוח הרברט אדגר קלארק. הוא ואנכי אספנו אותו במהלך 36 שנות חיינו המשותפים. היה זה רצונו ושאיפתו, וכן גם שלי, שהאוסף הזה יוחזק בירושלים, ולאחר שנים המשאלה התגשמה. זו שמחה עבורי לראות שהוא יישמר בבניין הנהדר הזה (שמואל גילר, "אוסף הרברט קלארק", פרויקט בן-יהודה).

קורות קלורינדה

שני ילדיהם של הרברט וקלורינדה המשיכו בינתיים בחייהם. הרברט ג'וניור עקר לניו יורק וברנדה התגלגלה לניו זילנד. קלורינדה, שנותרה בירושלים עם המשרתת המסורה סעידיה, ניצלה את ההון המשפחתי לפרנסתה, בנתה בעזרתו בתי מידות בירושלים והשכירה אותם לכל דורש. אחד הבתים היה וילה יפהפייה במיוחד אשר נבנתה ב-1942 בשולי שכונת בקעה, בצומת רחוב רבקה ודרך בית לחם, וזכתה לשם וילה רוז פֵיין. קלורינדה הייתה כל כך מבסוּטית מהווילה השקטה והפסטורלית הזו עד שהחליטה לגור בה בעצמה, וכך, אחרי כמעט יובל שהתגוררה בממילא, עזבה

טאטס ספריית הקונגוס

צילום: יהודה לפידות

צילום: יהודה לפידות

לטשו עין לאוסף הפרטי שלו והתפללו בסתר שיום יבוא ומשהו מכל הטוב הזה יגיע אליהם.

ב-1920, כשהיה בן 63 בלבד, קלארק מת נקבר בבית הקברות הפרוטסטנטי בהר ציון לצד ילדיו שמתו בצעירותם. הוא השאיר את קלורינדה עם לב שבור, בית מפואר, ובעיקר עם האוסף העצום שהשתלט לה על כל הבית. עד מהרה החלה האלמנה לקבל פניות נרגשות ממוזאונים שהפצירו בה למכור להם את האוסף והבטיחו כי רק אצלם הוא יזכה לטיפול אוהב ולטיפוח כמו שמגיע לו, אבל קלורינדה סירבה לכולם והודיעה שהאוסף יישאר בירושלים. במשך שנים היא איבקה במסירות את הוויטרינות, עד

נלחמה על הרכוש המשפחתי.
ברנדה קלארק

הווילה של המשפחה בבקעה
משמשת מוסדות ישראליים עד
היום. הבית בתקופת המנדט

חלונות התצוגה של אוסף קלארק
באודיטוריום בימק"א בשנות
החמישים. על הקיר דיוקנו של
הרב רב קלארק ולוח ההקדשה
מנחשת

קלוריןדה את בית המשפחה המהולל,
השכירה אותו לדיירים שונים והשתקעה
עם סעידה בווילה המרווחת.

בניגוד להצלחתה הכלכלית של
קלוריןדה, הבן הרברט ג'וניור התגלה
ככישלון מסחרי וכטמבל באופן כללי.
הוא הסתבך שוב ושוב בחובות, והכסף
הרב ששלחה לו אמו לא עזר לכיסוי
הנזקים. ב-1944, כשסירבה לשלוח לו
עוד מזומנים, תבע הג'וניור את אמו על
חלקו כביכול באוסף העתיקות של אביו.
התביעה חוללה סערה גדולה במיוחד
כשהשופט פסק שהבן מבלבל את המוח
מפני שאימו מעולם לא מכרה את
האוסף אלא מסרה אותו במתנה לימק"א
תמורת לירה אנגלית אחת במטרה
להנציח את בעלה. בעקבות האירועים
ניתקה קלוריןדה את יחסיה עם הטמבל
ונישלה אותו מהירושה.

כשפרצו הקרבות ב-1948 ופגזים החלו
להתעופף מעל לראשה של קלוריןדה
הקשישה בשכונת בקעה היא מיהרה
לברוח עם סעידה מהווילה ומצאה
מחסה בבית ההארכה של ימק"א. שם
זכרו לה חסד והקצו לשתיים דירת אירוח
קטנה בבניין בחינם וללא הגבלת זמן.
הפגזים המשיכו להתעופף גם
בממילא, וכך הפך בית קלארק הגבוה
לעמדה צה"לית חשובה לנוכח עמדות
הלגיון הירדני שנפרסו לאורך החומות.
ביום הגורלי שבו ישבו משה דיין
ועבדאללה א-תל לחתום על הסכמי
הפסקת האש בירושלים בנובמבר
1948 סימן כל אחד מהם את העמדות
הקדמיות שלו על מפה ואז חיבר אותן
בקו. במפה היסטורית זו שעליה שני
קווים – קו אדום ירדני וקו ירוק ישראלי
– היה בית קלארק לאחת הנקודות על
הקו הירוק ששימש קו הגבול במשך 19
שנה, וכך כל מה שממזרח לבית קלארק
היה לשטח הפקר, וחומת מגן חצתה את
הכביש והפרידה בין האזורים.

קלוריןדה לא חזרה מעולם לווילה
שלה בבקעה. כשהסתיימה המלחמה
היא גילתה שבקעה הפכה לשכונה
יהודית והעדיפה להישאר עם סעידה

שימור חמור. הרחוב כולו נחפר לצורך הקמתם של שדרות החנויות ושל החניון התת קרקעי, ובית קלארק נותר כמעין אי באתר הבנייה
צילום: עופר תמיר

בדירה בימק"א שבה היא חיתה בסבבה עוד עשר שנים תמימות. אלא שאז, בהיותה בת 39, חלה התרופפות משמעותית במצבה הבריאותי, וברנדה הגיעה במיוחד לירושלים כדי לקחת אותה אתה לניו זילנד. קלורינדה קלארק מתה ב-1958 ונקברה בקצה העולם, במקום שבו הספיקה לגור בקושי שלושה חודשים.

עזיבון במחלוקת

זמן קצר לאחר מות אמה החלה ברנדה לטפל בנכסי המשפחה הרבים בארץ, וכך גילתה לתדהמתה שמדינת ישראל הפקיעה אותם במהלך השנים כנכסי נפקדים. בעזרת עורכי הדין הטובים בישראל היא נאבקה בהחלטה, בטענה שאמה מעולם לא עזבה את ירושלים ולכן קצת קשה לקרוא לה נפקדת. ב-1966, אחרי שנים של סחבת משפטית, שלחה ברנדה מכתב עצבני למשרד החוץ האמריקאי, תיארה את הרפתקאות המשפחה מהמאה ה-19 ותהתה בזעם איך ארצות הברית מסכימה לגזל הזה. ארצות הברית, כך מתברר, הסכימה, וכשברנדה הלכה לעולמה באותה שנה עדיין לא זו שום דבר. רק ב-1979, בתום משא ומתן ארוך ומייגע שנמשך למעלה מעשרים שנה, הצליח בנה של ברנדה פטריק פאלין להגיע להסדר כספי עם מדינת ישראל על פיצוי סביר תמורת נכסי המשפחה האבודים.

בית קלארק בממילא הפך אז רשמית לרכוש המדינה, אחרי שגם ככה במשך שנים התגוררו בו עולים חדשים

מודיעין שלום

איפה לאכול?

קדמה

בית קלארק, אלרוב שדרות ממילא כשר, בשרי, 072-3970123

לוצ'אנה

בית קלארק, אלרוב שדרות ממילא כשר, חלבי, 02-5021000

ג'וי

ממילא 13, אלרוב שדרות ממילא כשר, בשרי, 02-5020555

עוד באזור

המוזאון לתולדות ירושלים

מגדל דוד, סמוך לשער יפו כניסה בתשלום, 02-6265333

טיילת החומות

שער יפו כניסה בתשלום, 072-3290703

פארק טדי

מופעי מים, מוזיקה ואור מתחם גן מיטשל, מתחת לשער יפו כניסה חופשית, 02-6296666

ומפונים. באותו זמן החל תהליך פינוי בינוי של כל מרחב ממילא לטובת הקניון החדש, ובית קלארק עמד בסכנת הריסה. אלא שיופיו עוצר הנשימה של הבית פלוס הכסף הרב שהמדינה שילמה עבורו הביאו להחלטה להגדיר אותו כבית המיועד לשימור חמור, כלומר כזה שאסור להזיז בו אפילו מרצפת או מרזב. במשך שנים ארוכות עמד הבית סגור ונעול כמו הבתים האחרים בממילא, ורק בשנות התשעים החלו העניינים לזוז. הבית עבר שיפוץ דה לוקס ושובץ במתחם הקניות התלת קומתי בלב קניון אלרוב. בזכות השיפוץ הזה אפשר גם היום להתעלף מהקירות החשופים בעלי האבן האדומה הנראים בצילום הישן ההוא, שכן כיום פועלת בסלון המדובר מסעדת לוצ'אנה. בקומה העליונה שוכנת מסעדת קדמה הפועלת אף היא בין קירות בית קלארק ולכן מספקת חוויה מעלפת דומה. בבניין מצויה גם חנות כלי הכסף הידועה של חדר ובתי עסק נוספים. כשמגיעים אפוא לממילא מומלץ להניח לרגע לחלונות הראווה ולהתפעל מהבית שעשה היסטוריה. □

תמר הירדני

מוסמכת החוג ללימודי ירושלים וארץ ישראל במכון שכטר, מורת דרך, מדריכה ביד יצחק בן יצבי, חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

